

reprodukcijama zemljovida koje su uglavnom dobre i čitljive. Iznimku čine neke reprodukcije portulanskih zemljovida, što se može opravdati lošijom očuvanošću originala. Najveća je pažnja posvećena toponomastici. Autor za svaki zemljovid donosi popis toponima obrađenih po uzoru na Laga i Rossita, stoga će knjiga biti posebno zanimljiva toponomastičarima i onomastičarima. Osnovni biografski podaci o autorima uglavnom su izostavljeni. Na kraju svakog potpoglavlja navodi se bibliografija u kojoj čitatelj dobiva kvalitetnu informaciju o literaturi o svakom pojedinom autoru.

Nakon ovog poglavlja autor daje opširnu bibliografiju, čiji je jedini nedostatak često izostavljanje izdavača pojedinih djela, što bi budućim korisnicima uvelike olakšalo pronalaženje odabrane bibliografske jedinice. Nakon bibliografije slijedi kratak popis autora predstavljenih u knjizi. Oznaka paginacije uz pojedine autore također bi olakšala snalaženje u knjizi, kao što je to dobro učinjeno u indexu geografskog nazivlja, gdje je autor uz svaki toponim označio zemljovide na kojima se sve taj toponim može naći. To nam ujedno daje i pregled učestalosti i preciznosti kartiranja pojedinih naših krajeva.

U namjeri da se istakne vremenski slijed kartografskog upoznavanja hrvatske obale Jadrana, autor donosi kartografe strogo kronološkim slijedom, pa se stoga logične tematske cijeline često gube (npr. između veće grupe autora-izrađivača portulana, nalazimo jedno izdanje Ptolomeja i

sl.). To čitaocu otežava sagledavanje cjeline i općeg razvoja kartografije. Karte se često opisuju bez odgovarajućeg povijesnog konteksta i naglašavanja uzročno-posljedičnih veza između razvoja kartografije i drugih grana znanosti i općih povijesnih zbivanja. Svakako najveći propust odnosi se na izbor samih autora. Slabo je obrađen i istaknut doprinos hrvatskih kartografa. Hrvatska je u svojoj povijesti imala vrhunske kartografe, često učenike i suradnike svjetskih majstora. Upravo u 16. i 17. stoljeću hrvatski kartografi poput Volčića, Klobučarića i Kolunića ravnopravno stoje uz bok najeminentnijim kartografima svojeg vremena. Stoga začuđuje da hrvatska kartografija nije obrađena u srazmjeru s njenom važnošću i doprinosom za kartografsko poznavanje istočne obale Jadrana. Ovdje predstavljen vrijedan kartografski materijal vjerodostojan je dokument, ne samo o povijesti kartografskog upoznavanja naše obale, već je i svjedok o višestoljetnoj opstojnosti hrvatskog imena na jadranskom prostoru. Stoga, bez obzira na sve nedostatke, ovo monografsko izdanje u svakom slučaju doprinosi poznavanju kartografske baštine naše obale, pa će sasvim sigurno naći svoju primjenu u radu mnogih istraživača, ljubitelja starina i povijesnih znanosti.

Mirela Slukan

BLAGO HRVATSKE IZ ARHIVA ZA ISTRU I DALMACIJU, katalog izložbe, Stanko Piplo-

vić (urednik), *Historijski arhiv Split*, 1992, str. 84.

U listopadu 1992. Povijesni je arhiv u Splitu u okviru manifestacije "Knjiga Mediterana" upriličio izložbu "Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju". Vrijedna izložba za čiju su koncepciju zaslužne Nataša Bajić i Tatjana Kovač, organizirana je prigodom 40. obljetnice Povijesnog arhiva u Splitu.

Ova je izložba popraćena reprezentativnom katalogom koji svojom opremom i nadasve stručnim i zanimljivim tekstovima bude pažnju ne samo nas kartografa, već se obraća najširoj javnosti. I izložba i katalog skreću pažnju na vrijednost starih zemljovida kao dio naše kulturno-povijesne baštine, ali i na važnost katastra u definiranju prostornih i vlasničkih odnosa u svakodnevnom životu. Posljednih je godina održano više zapaženih izložbi starih zemljovida. S radošću se prisjećamo izložbi kao što su "Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske", "Obala Hrvatske na pomorskim i geografskim kartama od 16. do 19. stoljeća", "Stare karte i atlasi Povijesnih muzeja Hrvatske", "Granice Hrvatske na zemljovidima od 12. do 19. stoljeća". Međutim, katastru i katastarskim zemljovidima nije se poklanjala veća pažnja. Prezentiranjem i ovog dijela kartografske i pisane građe, ova izložba kao i njen katalog popunjavaju i tu prazninu.

Katalog se sastoji od pet poglavlja u kojima se govori o nastanku, sa-

držaju i važnosti katastra, te popisa izložaka. U poglavlju "Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Splitu" autorice Tatjane Kovač, prikazana je povijest Arhiva mapa od njegovog osnivanja, pa sve do današnjih dana. Arhiv mapa koji se danas čuva u Povijesnom arhivu Split sadrži zemljovide (mape) 767 katastarskih općina s područja Dalmacije i Istre, te obilnu pisanu građu. Naime, katastarska izmjera Dalmacije i Istre izvršena u periodu od 1818. do 1839. prva je sustavna katastarska izmjera na našim prostorima (izmjera Hrvatske i Slavonije bit će izvršena tek tridesetak godina kasnije). Značaj te izmjere neizmjereno je velik, ne samo kao osnova za poreze i odnose zemljišnog vlasništva. Ona je omogućila i nastanak topografskih zemljovida, te drugih tematskih zemljovida neophodnih za razvoj i prostorno planiranje nekog područja. Tako je u Zadru, tadašnjem administrativnom centru Dalmacije, pri Direkciji za katastarsku izmjeru osnovan Arhiv mapa za Dalmaciju u kojem su bile pohranjene kopije zemljovida i elaborata nastalih kao rezultat izmjere, dok su originali odrešeni u Beč. Godine 1923/24 Arhiv je premješten u Split, gdje je sve do 1945. bio pohranjen u sklopu Financijske direkcije. Nakon 1945, kada građu preuzima Geodetska uprava Republike Hrvatske, iz Beča je vraćena originalna dokumentacija izmjere, a 1954. građa je upotunjena i dokumentacijom za Istru, pa dobiva naziv Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju. Godine 1982. predana je na čuvanje Povijesnom arhivu u Spli-

tu, gdje se i danas nalazi. Arhiv mapa obuhvaća političko-teritorijalnu podjelu Istre i Dalmacije u vrijeme izmjere, podatke o triangulaciji, originalne mape s litografijama, zapisnike o omeđivanju katastarskih općina, operate prve i druge porezne procjene, originalne katastarske listove, razne parcijalne izmjere, te operate djelomične reambulacije s početka 20. stoljeća. Izuzetno vrijednu građu čine upravo operati omeđivanja katastarskih općina koji predstavljaju vjerodostojan dokument o granicama Hrvatske prema susjednim zemljama. Razvoj katastra u vrijeme mletačke vlasti, te društvene i političke prilike koje su dovele do prve sustavne katastarske izmjere za vrijeme austrijske uprave u Dalmaciji, opisao je Drago Butorac u poglavlju "Osvrt na zemljišni katastar u Dalmaciji". Autor skreće pažnju na dugu povijest katastra u Dalmaciji koji se na ovim prostorima spominje već 1420. Kako su se povećavali venecijanski posjedi u Dalmaciji, a napose nakon Požarevačkog mira 1718, tako je rasla i potreba za zemljovidima koji bi točno definirali njihove posjede, posebno one pogranične. Kao dio te težnje u periodu od 1754. do 1757, izrađene su za prostor Klisa i okolice Splita znamenite Grimanijeve mape, nazvane po tadašnjem providuru Francescu Grimaniju. Godine 1797. Dalmacija dolazi pod austrijsku upravu koja 1817. uvodi stabilni katastar, pa je naredena katastarska izmjera čitavog Carstva kojom su bile obuhvaćene i Dalmacija i Istra. Valja napomenuti da je snimanje zemljišta vršeno tada najsu-

vremenijim metodama triangulacije pomoću geodetskog stola i kipregela. Kao rezultat te izmjere nastaju zemljovidi u mjerilu 1:1 440 i 1:2 880. Izuzetak čine zemljovid za područje između Šibenika i Zadra koji su zbog korekcije pogrešaka u izmjeri izrađeni u mjerilu 1:2 904. Prva sustavna izmjera predstavlja početak nove epohe u razvoju kartografije i kartografskog upoznavanja naše zemlje.

U poglavlju "Historijat prvog stabilnog katastra u Dalmaciji" Stanko Piplović daje detaljne podatke o tijeku i organizaciji izmjere na području Dalmacije. Značajno je naglasiti da je izmjera koja je u Dalmaciji zbog političkih prilika otpočela tek 1823, završena za samo 15 godina. Kako su podaci dobiveni izmjerom brzo zastarijevali, već sedamdesetih godina 19. stoljeća obavljena je i reambulacija. Nakon izmjere i klasiranja zemljišta, sastavljen je Protokol zgrada i Protokol zemljišta, da bi 1881. bio osnovan i zemljišnik pa katastarski zemljovidi postaju njegovim sastavnim dijelom. Tako je 19. stoljeće u Dalmaciji obilježeno izuzetno živom geodetskom djelatnošću, a nastali su zemljovidi svjedoci svih promjena nastalih tijekom narednih desetljeća.

U drugom se dijelu kataloga nastoji čitatelju ilustrirati što se sve može saznati o životu Dalmacije 18. i 19. stoljeća, crpeći podatke iz katastarske građe. Interpretirajući podatke iz anagrafa, katastarskih knjiga i zemljovida, ali i drugih povijesnih izvora, Danica Božić-Bužančić opisuje "Splitska predgrađa i polja", njihove kuće, upravu, socijalnu strukturu, te

gospodarske prilike. Na sličan način u posljednjem poglavlju "Drniš u katastru prve polovice 19. stoljeća" Nataša Bajić interpretacijom podataka iz katastarskih knjiga i zemljovida nastoji osvijetliti dio prošlosti ovog grada Dalmatinske zagore. Nakon povijesnog pregleda, autorica prikazuje demografske i gospodarske prilike u kojima se Drniš razvijao tijekom 19. stoljeća. Treba naglasiti da su upravo ove katastarske knjige jedini sačuvani izvor o Drnišu.

Čitav je katalog popraćen jednako uspješnim reprodukcijama. Povijest katastra Istre i Dalmacije ilustrirana je i s 25 zemljovida, 5 katastarskih listova, te legendom za tlovidno crtanje. Format kataloga (29x38 cm) omogućio je velike i vrlo čitljive reprodukcije. Prijevodi na engleskom i talijanskom jeziku sadržaj ovog vrijednog izdanja čine dostupnim i strancima. Autori svakog poglavlja upućuju zahtjevnije čitatelje i na stručnu literaturu u kojoj će naći detaljnije podatke o ovoj problematici koji su zbog skučenosti prostora ovdje izostavljeni. Ipak, šteta je što autori uz pomnu obradu razvoja katastra u Dalmaciji, nisu posvetili jednaku pažnju i nastanku i razvoju katastra Istre, područja u kojem je izmjera prva provedena. Na kraju valja istaći da je katalog plod zajedničke suradnje stručnjaka arhivista i kartografa, te kao takav predstavlja vrijedan izvor podataka ne samo za proučavanje razvoja zemljomjerstva Dalmacije i Istre, već i za najrazličitija povijesna istraživanja našeg priobalja.

Mirela Slukan

SLOVENIJA NA VOJAŠKEM ZEMLJEVIDU 1763-1787 = JOSEPHINISCHE LANDESAUFNAHME 1763-1787 FÜR DAS GEBIET DER REPUBLIK SLOWENIEN/ Vincenc Rajšp (voditelj projekta, toponimija zemljovida, index i redakcija), Majda Ficko (transliteracija i prijevod). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1995, 345 str, 20 faksimila zemljovida.

Ovo jedinstveno izdanje plod je zajedničkog projekta Znanstvenoistraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti i Arhiva Republike Slovenije. Projekt je najavljen već 1994. kada je objavljen ogledni primjerak pod naslovom "Slovensko ozemlje na vojaškom zemljevidu iz druge polovice 18. stoljetja". Namjera projekta je istražiti, prevesti i korisnicima podastrijeti obsežni pisani i kartografski materijal nastao kao rezultat prve Jozefinske topografske izmjere. Kako se radi o vrlo opsežnom materijalu, njegovo objavljivanje planirano je u ukupno sedam svezaka velikog formata. U kolovozu 1995. na svijetlo dana izašao je prvi svezak. Tako je započeto objavljivanje Jozefinskih topografskih zemljovida i opisa pokrajina za područje današnje Slovenije nastalih u razdoblju od 1763. do 1787. Činjenica da se radi o materijalu koji se inače čuva u Ratnom arhivu (Kriegsarchiv) u Beču koji je teže dostupan većem dijelu istraživača čini ovakvo izdanje još vrednijim.

Već sam omot na kojem se nalazi